

III място в III възрастова група (IX-XII клас)

Симона Заркова – XII Д клас, МГ „Баба Тонка“ Русе

Право и справедливост

Човешката природа е смесица от положителни и отрицателни качества, но мнозина философи се обединяват около идеята, че справедливостта, без значение в кой нейн аспект, е в основата на човешката същност.

Понятието “справедливост” има много различни дефиниции, пречупени през призмата на идеите и възгледите на мнозина мъдреци през различните епохи, затова то се възприема като субективно. С развитието на времето и обществото хората обособяват институции, в основата на които е именно справедливостта - съдилищата. И по времето на Аристотел и Платон, които дефинират термина като “раздаване на всекиму заслуженото”, и в наши дни тези институции играят основна роля в държавата и се считат за средище на интелигентни хора с висок морал. За тази цел бива въведен терминът “право”, който както го определя френският просвещенски философ Жан-Жак Русо, обособява “моралните и непроменими закони на природата”. Според професор Живко Сталев “въздействието на правните норми върху човешкото поведение е много по-силно от въздействието на нравствените норми”, което ги прави основополагащи за морала на хората. Сталев счита, че страхът от наказание е по-силен и по-ефективен от изконната човешка доброта.

В практиката много често правните и моралните норми се различават. Законите, колкото и да са изчерпателни, никога няма да могат да обхванат всички конкретни случаи. Правото и съдът търсят виновния, нарушилият закона, и определят наказанието спрямо престъплението, с което случаят бива решен, а справедливостта - възтържествувала. Със своята максима “*Lex malla, lex nulla*” Свети Тома Аквински казва, че легитимните по подразбиране закони, са единствено Божествените и природните, а човешките трябва да съществуват единствено, за да регулират действията на хората да не се отклоняват от позволените от Бог. В днешно време правото се е отдалечило от тази си цел и много често бива използвано от властта в нейна полза.

Един от най-известните и важни съдебни процеси в историята на човечеството е този, на който римският наместник в Юдея - Пилат Понтийски осъжда Божия син на смърт. Според римските закони всяка претенция за власт е престъпление. Така обявилият се за Цар на юдеите, Христос, бива изправен пред съда не само от чуждите, но и от своя народ, който счита за светотатство тази му заявка. Макар Пилат да смята, че съденият е невинен, след неуспешните си опити да усмири и разубеди народа, той наказва, а по-късно и осъжда на смърт Месията, като преди това го облича пародийно със символите на властта и го изправя пред народа. След обявяване на присъдата наместникът си измива демонстративно ръцете, като по този начин отрича всякаква отговорност.

Мнозина смятат поведението му за противоречиво - строгият и безскрупулен езичник, какъвто е описван Пилат Понтийски, се опитва да оневини обявилия се за Син Божий. Някои приписват това му действие на внезапен страх от Божие наказание, а други, уповавайки се на думите му „За добри дела искат да Го убият?“, на вътрешно чувство за справедливост. В крайна сметка отхвърля моралната си дилема, пренебрегвайки предчувствието си и пророческия сън на жена си, която го моли да пощади съдения, и го предава на народа, като с това става причина за най-голямата трагедия в християнската история.

Излизането на един разказ буди спорове сред българските литературни критици. С „Андрешко“ Елин Пелин майсторски създава една неразрешима морална дилема, противопоставяйки правните и моралните закони. Съдия-изпълнителят, воден от алчност и необезпокояван от своята съвест, се кани да отнеме прехраната на един селянин, заради неплатен данък, но бива измамен и изоставен в блатото от каруцаря Андрешко. Действията на чиновника са законосъобразни, но прагматични и безчувствени. Обръщайки се към меркантилността, той загърбва човешките ценности и обрича на глад едно семейство. И тук идва въпросът: Лошият закон, закон ли е? Отговорът дава каруцарят Андрешко, който, пренебрегвайки работата, за която е нает, изоставя съдия-изпълнителя в блатото, за да предупреди своя съселянин за приближаващото нещастие. Андрешко, воден от своето чувство за справедливост, „раздава на всекиму заслуженото“. Но неговите действия също будят редица въпроси – дали наказването на „вестоносеца“ е морално оправдано, или е несправедливост само по себе си. Елин Пелин умело не отговаря на тези въпроси и оставя читателя с неговото чувство за справедливост.

Най-добрият тест за характера и морала на човек са трудните ситуации. Във времена на войни, болести и глад се проявява истинското лице на хората. По време на пандемията от COVID-19, когато болниците нямат нужната апаратура, се появява предложение за дарение от местен бизнесмен. Той желае да направи дарение на една от болниците, но поставя условието, че при нужда, той или негови близки, ще бъдат приемани с предимство. Този казус разделя обществото на две и поражда множество спорове. Една част от хората смятат, че искането му е неморално, а дарението трябва да бъде безвъзмездно. Лекарите се противопоставят, уповавайки се на Хипократовата клетва, казват, че нямат моралното право да решават, чий живот е по-ценен. Друга част вярва, че машината ще помогне на много хора, а условието не е нито непосилно, нито незаконно. Според Закона за задълженията и договорите на Република България дарение може да се направи, като се постави условие и именно това е нещото, на което се уповава дарителят.

Всеки човек има своя представа за справедливост и действа спрямо своята вътрешна Темида. Субективното чувство за справедливост мнозина пъти в историята е пораждало спорове в обществото. Много често, опитвайки се да установи универсалност и практичност, правото загърбва определени установени ценности, но максимата *Dura lex sed lex*, а именно „Законът е труден, но е закон“, продължава да важи.